

به نام آنکه جان را فکرت آموخت

فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران
گروه علوم دندان پزشکی

طرح پژوهشی

بررسی رویکردهای پیشگیری در برنامه‌ی آموزشی دندان پزشکی عمومی

مجری

دکتر بهمن سراج

دانشکده دندان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی تهران

همکاران اصلی

دکتر محمدجواد خرازی فرد، دکتر حسین حصار، دکتر الهیار گرامی

الهام بهزادی، مهتاب نصرتی

مشاور و ناظر

دکتر اسمعیل یزدی

فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران

شهریور ۱۳۹۲

حقوق: فرهنگستان علوم پزشکی ایران

طرح پژوهشی «بررسی رویکردهای پیشگیری در برنامه‌ی آموزشی دندان‌پزشکی عمومی» پیرو قرارداد شماره ۹۱/۱۱/۲۱ پ مورخ ۹۱/۱۱/۲۱ میان فرهنگستان علوم پزشکی ایران (کارفرما) و آقای دکتر بهمن سراج (عضو هیئت علمی دانشکده دندان‌پزشکی دانشگاه علوم پزشکی تهران) اجرا شده است. گزارش حاضر گزارش پایانی این پژوهش است.

این گزارش و تمامی حقوق مادی آن براساس «قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان»، مصوب سال ۱۳۴۸ و اصلاحیه‌های بعدی آن و همچنین آیین‌نامه‌های اجرایی این قانون متعلق به فرهنگستان علوم پزشکی ایران است و هرگونه استفاده از تمامی یا پاره‌ای از آن، شامل: نقل قول، تکثیر، انتشار، کاربرد نتایج، تکمیل و مانند آنها به صورت چاپی، الکترونیکی یا وسایل دیگر فقط با اجازه کتبی فرهنگستان امکان‌پذیر است. نقل قول در حد هزار واژه در انتشارات علمی مانند کتاب و مقاله با درج اطلاعات کامل کتاب‌شناختی، نیازی به مجوز فرهنگستان ندارد.

صحت مندرجات گزارش برعهده‌ی مجری طرح پژوهشی است.

در صورت اقتباس از این گزارش به صورت زیر منبع‌دهی شود:

سراج، بهمن، بررسی رویکردهای پیشگیری در برنامه‌ی آموزشی دندان‌پزشکی عمومی، طرح پژوهشی گروه علوم دندان‌پزشکی، تهران، معاونت علمی، فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۹۳

بررسی رویکردهای پیشگیری در برنامه‌ی آموزشی دندان پزشکی عمومی

مجری طرح پژوهشی: دکتر بهمن سراج، دانشیار گروه آموزشی دندان پزشکی اطفال، دانشکده دندان پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی تهران
نشانی: تهران، انتهای خیابان کارگر شمالی، جنب انرژی اتمی، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی
دانشگاه تهران، دانشکده دندان پزشکی دانشگاه علوم پزشکی تهران، بخش دندان پزشکی اطفال، طبقه اول
تلفن: ۰۲۱-۸۸۹۵۰۱۴۷

وب‌گاه: <http://tums.ac.ir/faculties/serajbah>

رایانامه: serajbah@tums.ac.ir

چکیده

بیان مسئله: در طی سال‌های اخیر علی‌رغم افزایش چشمگیری در تعداد دندان‌پزشکان کشور به واسطه تعدد دانشکده‌های دندان‌پزشکی سلامت دهان افراد جامعه نه تنها بهبود نیافته، بلکه شاخص مربوط به تعداد دندان‌های پوسیده، ترمیمی‌شده و کشیده شده (DMF) در بعضی از گروه‌های سنی خصوصاً در بین کودکان افزایش یافته است. این مسئله می‌تواند نشانگر عدم توجه کافی به جایگاه آموزش پیشگیری در برنامه آموزشی دندان‌پزشکی باشد. با توجه به تغییرات اخیر در برنامه آموزشی دندان‌پزشکی کشور هدف از مطالعه حاضر بررسی وضعیت برنامه آموزشی دندان‌پزشکی عمومی از نظر محتوای مرتبط با پیشگیری از بیماری‌های دهان و دندان است.

روش اجرا: در این تحقیق تعدادی از افراد خیره در زمینه سلامت دهان و دندان‌پزشکی پیشگیری از اعضای زیرگروه پژوهش گروه دندان‌پزشکی فرهنگستان علوم پزشکی کشور به روش تحلیلی محتوا در حیطه فوق‌الذکر به بررسی پرداختند. در ابتدا در جلسه‌ای به روش بحث گروهی تعریف مشترکی از دندان‌پزشکی پیشگیری به عمل آمد. سپس مصادیق آموزش پیشگیری در برنامه آموزشی موجود از بین عناوین سرفصل‌های مرتبط با واحدهای درسی اجباری و اختیاری استخراج شد. آنگاه، فعالیت‌های آموزشی نظری و عملی موجود در برنامه که در ایجاد و تغییر نگرش به سمت اقدامات پیشگیری، به تفکیک واحدهای آموزشی موثر به نظر می‌رسید مورد بررسی قرار گرفتند. در مرحله بعد، در جلسات مشترک عناوین استخراج شده بازخوانی شده و در مورد هر کدام با آموزش پیشگیری تصمیم‌گیری می‌شود؛ و در نهایت با جمع‌بندی محتوای مرتبط با آموزش پیشگیری در برنامه آموزشی در قالب گزارش طرح ارائه شد.

یافته‌ها: با اجرای این پروژه کاستی‌های احتمالی موجود در سرفصل‌های مورد نیاز استخراج و در جهت درج آن‌ها در برنامه آموزشی پیشنهادی لازم را ارائه شد. همچنین راهکارهای مناسب جهت اجرای شدن هرچه بهتر سرفصل‌های مرتبط با مطرح شد. در نهایت نتایج این مطالعه در بهبود آموزش دندان‌پزشکی از طریق بهبود دانش، نگرش و توانمندی‌های دانش‌آموختگان در ارائه هر چه بهتر خدمات پیشگیری بکار می‌آید.

نتیجه‌گیری: سرفصل‌های مرتبط با پیشگیری در برنامه آموزشی دندان‌پزشک عمومی کشور تدوین شده و لیستی از عناوین مغفول مانده در جهت ادغام آن‌ها در برنامه آموزشی تهیه شد. همچنین برنامه عملیاتی در جهت پیاده‌سازی هر چه بهتر محتوای پیشگیری (فاز بعدی مطالعه) تدوین شد.

کلیدواژه:

دندان‌پزشکی عمومی، رویکردهای پیشگیری، برنامه آموزشی دندان‌پزشکی، دانشکده دندان‌پزشکی

همکاران طرح

افراد زیر به عنوان همکار در اجرای این طرح پژوهشی مشارکت داشتند

- دکتر محمدجواد خرازی فرد، گروه آموزشی اپیدمیولوژی و آمار زیستی، دانشکده بهداشت، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی تهران
- دکتر حسین حصاری، گروه آموزشی سلامت دهان و دندان پزشکی اجتماعی، دانشکده دندان پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی تهران
- دکتر الهیار گرامی، گروه آموزشی ارتودنسی، دانشکده دندان پزشکی، دانشگاه علوم پزشکی و خدمات بهداشتی درمانی تهران
- دکتر اسمعیل یزدی، رئیس گروه علوم دندان پزشکی فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران
- الهام بهزادی، کارشناس فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران
- مهتاب نصرتی، کارشناس فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران

قدردانی

انجام این مطالعه با کمک و هماهنگی نهادهای مختلف و بزرگوارانی انجام شد که پژوهشگران این طرح بر خود واجب می‌دانند به این عزیزان ادای احترام کنند. در درجه اول بر خود لازم می‌بینیم از حمایت‌های مالی و معنوی فرهنگستان علوم پزشکی به ویژه جناب آقای دکتر اسمعیل یزدی رئیس محترم گروه علوم دندان پزشکی، جناب آقای دکتر فریدون عزیزی معاون محترم علمی و جناب آقای مهندس ناصر ولایی قائم‌مقام محترم معاون علمی و مدیر علم سنجی و ارزشیابی فرهنگستان علوم پزشکی ایران قدردانی می‌کنیم.

از مسئولین محترم اداره سلامت دهان معاونت بهداشتی وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی سپاسگزاری می‌کنیم؛ همچنین قدردان رؤسا و معاونین آموزش دانشکده‌های دندان پزشکی سراسر کشور که به نحوی ما را همراهی نمودند، هستیم.

فصل اول: کلیات پژوهش

مقدمه

مشخصات کلی برنامه آموزشی دوره دکترای عمومی دندان پزشکی

در فصل اول به معرفی اجمالی برنامه و سیاست‌هایی که محتوای برنامه بر آن اساس چیده شده است پرداخته و در ادامه موارد مرتبط با پیشگیری در بین عنوان‌های این فصل بررسی می‌شود.

ارزش‌ها و باورها

در زمینه پیشگیری هیچ اشاره مستقیمی در ارزش‌ها و باورهای برنامه نشده است. اگرچه اشاره به محور بودن سلامت در برنامه آموزشی که کلمه‌ای عام و شامل پیشگیری، درمان و مراقبت‌های بهداشتی و در تقابل با بیماری محوری است، نشانگر توجه به بهداشت و پیشگیری است. همچنین به «تحقق اهداف نظام سلامت در گرو کارگروهی» اشاره شده است که با توجه به اولویت پیشگیری در برنامه‌های نظام سلامت در حقیقت نقش دندان پزشکی را به عنوان پیش‌گیری کننده از بیماری‌های دهان و دندان در تیم سلامت گوشزد می‌کند.

۳- ارزشها و باورها:

این رشته به دنبال تربیت افرادی آگاه، کارآمد، متعهد، مسئولیت‌پذیر، برخوردار از وجدان و انضباط کاری و سازگاری اجتماعی می‌باشد. دانش‌آموختگان این رشته به برابری انسانها در برخورداری از سلامت و عدالت در سلامت معتقد بوده و به انسان بعنوان موجودی چند بعدی (جسمی، روانی، روحی و معنوی، فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی) که دارای اختیار است می‌نگرند. همچنین اصول ارزش‌های انسانی، اسلامی و اخلاق حرفه‌ای را رعایت و منافع انسانی و ملی را در اولویت قرار می‌دهند. دانش‌آموختگان این رشته به سلامت محوری و به اصل تحقق اهداف نظام سلامت در گرو کارگروهی، معتقد اند. نگرش جامع به انسان و جامعه دارند و به ارائه خدمات و افزایش مستمر توانمندیها، با استفاده از دانش، فناوری و استانداردهای بومی و جهانی می‌پردازند.

رسالت رشته

در بخش «رسالت رشته» به صورت واضح رسالت دندان پزشکی ارائه خدمات پیشگیری و درمان ذکر شده است و نقش دندان پزشکان در پیشگیری از بیماری‌های دهان و دندان و از آن طریق تأمین، حفظ و ارتقای سلامت دهان و دندان جامعه به عنوان رسالت اصلی رشته ذکر شده است.

۴- رسالت رشته:

رسالت این رشته، تربیت دانش‌آموختگانی عالم، توانمند، کارآمد و پاسخگوی نیازهای سلامت دهان فرد و جامعه، متعهد به اخلاق حرفه‌ای اجتماعی، متناسب با فرهنگ اسلامی - ایرانی و تلاشگر در زمینه تولید علوم مفید و نقش آفرینی در نظام سلامت به منظور تأمین، حفظ و ارتقاء سلامت دهان و دندان آحاد جامعه از طریق ارائه انواع خدمات پیشگیری و درمان به افراد می‌باشد.

چشم‌انداز

در قسمت چشم‌انداز در یک پاراگراف در سه جا کلمه پیشگیری در کنار درمان ذکر شده است. با توجه به این چشم‌انداز توقع می‌رود تا دندان پزشکی با آموزش بر اساس این برنامه بتوانند در زمینه پیشگیری از بیماری‌های دهان و دندان مانند سایر زمینه‌ها بهترین خدمت در سطح منطقه را ارائه دهند. همچنین در این قسمت یکی دیگر از اهداف برنامه، حرکت در مسیر تحقق اهداف سازمان جهانی بهداشت در سال ۲۰۲۰ عنوان شده است که این اهداف همگی از جنس تأمین حفظ و ارتقای سلامت دهان هستند و با انجام فعالیت‌های پیشگیرانه قابل استحصال‌اند.

اهداف کلی رشته، نقش دندان پزشکی و توانمندی‌های مورد انتظار از آن‌ها

در بازبینی اخیر مبنای تعیین محتوای برنامه آموزشی دندان پزشکی عمومی ارزیابی توانمندی‌های مورد انتظار از او در دیدگاه ذینفعان مختلف بود. بنابراین فاز نیازسنجی باهدف استخراج این توانمندی‌ها از دیدگاه دندان پزشکی، اعضای هیئت‌علمی، سیاست‌گذاران و متولیان سلامت عمومی و سلامت دهان کشور و مردم طراحی شد. همچنین در این فاز محتوای اسناد کلان سیاست‌های علمی و سلامت کشور و پرونده‌های شکایت از دندان پزشکی در نظام پزشکی و مراجع قضایی بررسی گردید. بر این اساس توانمندی‌های مورد انتظار از دندان پزشکی عمومی مشخص و با توجه به نظر کمیته‌های راهبردی تخصصی آموزش دندان پزشکی کشور محتوای نظری و فعالیت‌های علمی مورد نیاز برای دستیابی به این توانمندی‌ها تعیین شد.

با توجه به نتایج تجمیع شده فاز نیازسنجی توانمندی‌های مرتبط فعالیت‌های بهداشتی و پیشگیری از بیماری‌های دهان و دندان در اولویت نخست توانمندی‌های مورد انتظار قرار گرفت این توانمندی‌ها عبارت بود از:

از روند اتیولوژی و پاتولوژی بیماری‌های دهان در فرد و جامعه (با توجه به الویت بیماری‌ها در جامعه) برای تسهیل پیشگیری، تشخیص و درمان آن‌ها آگاه باشد.

آگاه از دیدگاه درمان محافظه‌کارانه و ارائه مراقبت جامع خدمات سلامت دهان باشد.

توانایی به‌کارگیری روش‌های پیشگیری مبتنی بر شواهد را داشته باشد.

توانایی ارائه خدمات آموزش بهداشت دهان، فلوراید درمان و فیشور سیلانت را داشته باشد.

توانایی آموزش بیماران در ارتباط با اتیولوژی و پیشگیری بیماری‌های دهان را داشته و قادر به تشویق آن‌ها به پذیرش مسئولیت در مورد سلامت خودشان باشد.

توانایی تجویز داروهای پیشگیری‌کننده (مانند کنترل شیمیایی پلاک دندانی) همراه با کنترل اثرات آن‌ها را داشته باشد.

توانایی ارائه مشاوره تغذیه و آموزش رژیم غذایی مناسب برای سلامت دهان را داشته باشد.

توانایی تبیین راهبردهای لازم جهت پیشگیری از بیماری‌ها و اصلاح مشکلات سلامت دهان بیماران را داشته و قادر به ارائه راهکارهای لازم جهت تغییر و کنترل عادات مضر دهانی باشد.

قادر به بررسی نتایج درمان‌های ارائه‌شده بوده و توانایی پیشنهاد روش‌های مکمل جهت حفظ سلامت دهان را داشته باشد.

توانایی انجام مراحل پیشگیری و درمان برای حفظ ساختار دندان‌ها، پیشگیری از بیماری‌های بافت سخت و ارتقاء سلامت بافت نرم را داشته باشد.

با مواد و وسایل پیشگیری از بیماری‌های دهان و دندان آشنایی داشته باشد.

توانایی آموزش بیماران در مورد اتیولوژی بیماری‌های پریودنتال را داشته و قادر به تشویق آن‌ها به قبول مسئولیت در مورد حفظ سلامت دهان خودشان باشد.

بتواند دستورات مناسبی در مورد روش‌های بهداشت دهان برای حفظ سلامت پریودنتال به بیماران بدهد.

توانایی جرم‌گیری بالای لثه و زیر لثه و صاف کردن سطح ریشه را با استفاده از وسایل دستی و برقی داشته و بتواند رنگ‌دانه‌ها را حذف کند و پروفیلاکسی انجام دهد.

توانایی بررسی احتمال بروز پوسیدگی و راهبردهای لازم جهت پیشگیری از آن را داشته باشد.

توانایی به‌کارگیری اصول ارتقاء سلامت و پیشگیری از بیماری‌های دهان را داشته باشد.

با اهداف و سیاست‌های نظام شبکه و نحوه ارائه خدمات بهداشت و درمان در جامعه و خدمات‌های دندان‌پزشکی بیمارستانی آشنا باشد.

توانایی درک پیچیدگی‌های فعل‌وانفعالات موجود بین سلامت دهان، تغذیه، سلامت عمومی، داروها و بیماری‌های عمومی که روی بیماری‌های دهان و خدمات دندان‌پزشکی تأثیر دارد را داشته باشد.

با روند شاخصه‌ای بیماری‌های شایع دندان‌ی در کشور، منطقه و جهان آشنا باشد. به اهمیت پیشگیری در سطح جامعه واقف باشد و توانایی طراحی و نظارت بر اجرا برنامه را داشته باشد. از عوامل اجتماعی، فرهنگی و محیطی که می‌توانند روی سلامت و بیماری تأثیر داشته باشند آگاه باشد. با شرح وظایف گروه‌های مداخله‌کننده در سلامت دهان و دندان در جامعه آشنا باشد.

بر این اساس نقش‌های دندان‌پزشک عمومی عبارت‌اند از:

- ارائه خدمات سلامت دهان (پیشگیری درمان و توان‌بخشی)

- راهبری و مدیریت در تیم سلامت دهان

- آموزش و مشاوره سلامت

- پژوهش

از میان این نقش‌ها در نقش اول توجه خاص به پیشگیری به صورت مستقیم شده است در نقش دوم نقش راهبری تیم سلامت در نظر گرفته شده است که با توجه به مأموریت تعریف‌شده این تیم در نظام سلامت اولویت اول این تیم پیشگیری و ارتقا سلامت دهان جامعه تحت پوشش است و دندان‌پزشک به عنوان مدیر این تیم بایستی در راستای نیل به این هدف تیم را هدایت کند. نقش سوم نیز به آموزش می‌پردازد که مهم‌ترین و موثرترین روش پیشگیری است. پس سه نقش از چهار نقش تعریف‌شده در برنامه دندان‌پزشکی عمومی مستقیماً یا غیرمستقیم به پیشگیری مرتبط است.

با توجه به تمامی آنچه ذکر شد در مقدمه برنامه تصویبی یکی از تفاوت‌های این برنامه با برنامه‌های قبلی مصوب عبارت بود از اینکه «مباحث مرتبط با پیشگیری، سلامت دهان، دندان‌پزشکی جامعه نگر به صورت واحدهای خاص و همچنین به صورت روح کلی در تمام دوره تقویت گردید.»

این هدف را می‌توان به دو جزء تقسیم نمود: جزء اول گنجاندن محتوای مرتبط مباحث بهداشتی و پیشگیری در برنامه آموزش نظری و نظریه است؛ و جزء دوم توجه به پیشگیری به عنوان روح کلی حاکم بر برنامه و در اصطلاح آموزش پزشکی به عنوان یکی از تم‌های اصلی برنامه.

عنایت به جزء دوم اگرچه می‌تواند به صورت محدودی از محتوای نوشتاری یک برنامه آموزشی دیده شود اما بیش از آن در روش اجرای برنامه آموزشی بایستی مد نظر قرار گیرد. در برنامه حاضر و در محدوده نوشتار توجه به پیشگیری را می‌توان میان نقش‌های مورد انتظار از دندان‌پزشک عمومی و اهداف برنامه دید و مواردی نیز به لزوم رعایت آن در فعالیت‌های علمی دانشجویان اشاره شده است که به تفصیل در سر فصل‌های مرتبط به آن اشاره خواهد شد (جدول ؟).

هدف از اجرا

بررسی وضعیت موجود برنامه آموزشی دندان پزشکی عمومی از نظر محتوای مرتبط با پی‌شگری از بی‌ماری‌های دهان و دندان

اهداف اختصاصی

تعین مصادیق مرتبط با پی‌شگری در عناوین دروس آموزشی دندان پزشکی عمومی
تعین مصادیق مرتبط با محتوای برنامه آموزشی به تفکیک واحدهای آموزشی دندان پزشکی عمومی
ارزیابی زمان اختصاص داده شده به آموزش پی‌شگری در برنامه آموزشی دندان پزشکی عمومی
تعین مصادیق مرتبط با مهارت‌های عملی مورد انتظار از برنامه آموزشی دندان پزشکی عمومی

فصل دوم: روش پژوهش

روش پژوهش و نحوه اجرای آن

برنامه کنونی آموزش دندان پزشکی عمومی < بازبینی چهارم > در تاریخ ۹۱/۴/۳۱ توسط وزی ر محترم بهداشت، درمان و آموزش پزشکی ابلاغ و برای تمامی دانشکده‌های دندان پزشکی لازم‌الاجرا گردیده است. در این تحقیق تعدادی از افراد خبره در زمینه سلامت دهان و دندان پزشکی پی‌شگری از اعضای زی‌رگروه پژوهش گروه دندان پزشکی فرهنگستان علوم پزشکی کشور به روش تحلیلی محتوا در حیطه فوق‌الذکر به بررسی پرداختند. در ابتدا در جلسه‌ای به روش بحث گروهی تعریف مشترکی از دندان پزشکی پی‌شگری به عمل آمد. سپس مصادیق آموزش پی‌شگری در برنامه آموزشی موجود از بی‌ن عناوین سرفصل‌های مرتبط با واحدهای درسی اجباری و اختیاری استخراج گردید. آنگاه، فعالیت‌های آموزشی نظری و عملی موجود در برنامه که در ای‌جناد و تغیی‌ر نگرش به سمت اقدامات پی‌شگری، به تفکیک واحدهای آموزشی موثر به نظر می‌رسید مورد بررسی قرار گرفتند. در مرحله بعد، در جلسات مشترک عناوین استخراج شده بازخوانی شده و در مورد هر کدام با آموزش پی‌شگری تصمیم‌گیری شد؛ و در نهایت با جمع‌بندی محتوای مرتبط با آموزش پی‌شگری در برنامه آموزشی در قالب گزارش طرح ارائه شد.

شاخص تخصیص

گزارش تعاریف پی‌شگری در هر یک از گروه‌های آموزشی در دندان پزشکی عمومی، گزارش عناوین پی‌شگری در برنامه آموزشی موجود دندان پزشکی، تهیه محتوای هر یک از عناوین پی‌شگری در برنامه آموزش دندان پزشکی، گزارش لیست فعالیت‌های آموزشی مرتبط با پی‌شگری و دانش، نگرش یا توانمندی حاصله، گزارش لیست توانمندی‌هایی که در برنامه آموزش دندان پزشکی موجود کمتر یا اصلاً مورد توجه قرار نگرفته است.

متغیرهای مورد بررسی

تعین عناوین پی‌شگری، بررسی محتوای عناوین پی‌شگری، بررسی مصادیق پی‌شگری تطبیقی با تعاریف

مشکلات در مراحل انجام پژوهش

سخت بودن هماهنگی جهت برگزاری جلسات مشترک بی‌ن خبرگان و عدم وجود برنامه پی‌شگری مشخص در برنامه آموزشی

ملاحظات اخلاقی

تدوین و بازنگری برنامه آموزشی تا حد امکان بدون احتساب منفعت شخصی پژوهشگران متخصص انجام شد.

فصل سوم: یافته‌ها

مشخصات دوره برنامه آموزشی

برنامه اخیر دندان پزشکی عمومی کشور در قالب ۲۱۷ واحد آموزشی تکلیف شده است که ۲۰۲ واحد آن را دروس اجباری تشکیل می‌دهند.

از این میان ۲۴ واحد به دروس عمومی مشترک در تمامی رشته‌های آموزش عالی ۳۹ واحد دروس علوم پایه پزشکی و ۱۳۹ واحد به دروس تخصصی اختصاص یافته است. همچنین دانشجویان می‌توانند از بین واحدهای ارائه شده توسط دانشگاه‌های متبوعشان که سر فصل‌های تعدادی از آن‌ها به عنوان پیشنهاد در برنامه آموزش دندان پزشکی مصوب ارائه شده‌اند تعداد ۱۵ واحد را انتخاب و بگذرانند.

در برنامه آموزشی دندان پزشکی عمومی مصوب سال ۱۳۹۱ بر اساس آیین‌نامه رعایت عناوین واحدها، سقف کلی زمان هر واحد درسی و سر فصل‌های مصوب در آموزش دانشجویان الزامی است و سایر موارد مندرج از جمله روش آموزشی ساعات مرتبط با سرفصل‌ها و حتی گروه‌های آموزشی مسئول برنامه و روش چیدمان واحدهای درسی در نیمسال‌های آموزشی پیشنهادی است و تغییرات آن در سطح دانشکده‌های دندان پزشکی منعی ندارد؛ اما به طور کلی و بر اساس آیین‌نامه اجرایی مرتبط با برنامه آموزشی، دوره دکترای عمومی دندان پزشکی به دو دوره علوم پایه و بالینی تقسیم می‌شود. در برنامه جدید سه تغییر عمده باهدف عمده در جهت آشنایی بیشتر دانشجویان با دندان پزشکی در این دوره انجام شده است.

۱- گنجاندن واحد درسی سلامت دهان و سلامت جامعه به جای درس بهداشت عمومی: این واحد درسی باهدف آشنایی هر چه سریع‌تر دانشجویان با دندان پزشکی طراحی شده است و توصیه گردیده که در همان نیمسال اول به دانشجویان جدیدالورود ارائه شود. سر فصل‌های این واحد درسی یک سرفصل جداگانه به مباحث مربوط به بهداشت دهان و پیشگیری اختصاص داده شده است. همچنین مسئولیت ارائه درس و هماهنگی بین مدرسین به گروه سلامت دهان و دندان پزشکی اجتماعی سپرده شده است. در میان گروه‌های آموزشی دندان پزشکی تنها گروه سلامت دهان است که مسئولیت اصلی آن پیشگیری از بیماری‌های دهان و دندان و ارتقای سلامت جامعه است و سایر گروه‌های آموزشی رویکردی درمان نگر دارند. بنابراین سعی شده است تا دانشجویان از همان ابتدای ورود علاوه بر فراگیری مباحث مرتبط با پیشگیری، با ایجاد محیط پیشگیری محور و سلامت نگر نگرشی قوی در جهت اهمیت پرداختن به مسئله بهداشت و پیشگیری ایجاد شود.

۲- برقراری ارتباط بین دروس علوم پایه پزشکی و دندان پزشکی: در تعدادی از واحدهای درسی علوم پایه پزشکی سر فصل‌هایی مرتبط با دندان پزشکی و بیماری‌های دهان و دندان خصوصاً «پوسیدگی گنجانده به جدول مراجعه

شود) این مباحث به ایجاد دانش نظریه مرتبط با بافت‌های دهان و بیماری‌های آن کمک می‌کنند و از طریق آشنایی با روند ایجاد بیماری‌ها به طور غیرمستقیم بر دانش مرتبط با پیشگیری می‌افزایند.

۳- انتقال بعضی از دروس تخصصی دندان‌پزشکی به دوره علوم پایه: بر اساس آیین‌نامه آموزش دندان‌پزشکی عمومی از بین دروس تخصصی به انتخاب دانشکده‌های دندان‌پزشکی در دوره آموزشی علوم پایه تعداد ۱۰ واحد درسی ارائه می‌شود.

با توجه به پیش‌نیازها و برنامه‌های تیپ پیشنهادی بعضی از دروس مرتبط با بهداشت و پیشگیری در این لیست قرار می‌گیرند.

در درس آناتومی و مورفولوژی دندان، ساختمان سطحی دندان‌ها به عنوان بستر ایجاد پوسیدگی آموزش داده می‌شود اما مرتبط‌ترین واحد ارائه‌شده در این دوره با پیشگیری و بهداشت واحد درس پوسیدگی شناسی است. که در آن علاوه بر شناخت هیستولوژیک بافت دندان و مبانی هیستولوژیک و بیولوژیک پوسیدگی روش‌های پیشگیری از آن در سطح فرد و جامعه و همچنین روش‌های تشخیص زودرس پوسیدگی‌های اولیه نیز آموزش داده می‌شود.

اگرچه برنامه زمان‌بندی نیمسال‌های آموزشی در دانشکده‌های دندان‌پزشکی کشور می‌تواند متفاوت باشد؛ اما به طور کلی نقشه شماتیک آموزش دندان‌پزشکی و پیشگیری در طی سال‌های دوره آموزش دندان‌پزشکی عمومی را می‌توان به شکل زیر ترسیم نمود.

جدول ۱ - نمای کلی مباحث پیشگیری در برنامه آموزش دندان‌پزشکی عمومی مصوب سال ۱۳۹۱

مقطع آموزشی	مباحث علوم پایه	مباحث نظری	مباحث عملی
سال اول	بیوشیمی علوم تشریحی ۲	سلامت دهان و سلامت جامعه	
سال دوم	باکتری‌شناسی پوسیدگی شناسی آناتومی و مورفولوژی دندان	پوسیدگی شناسی	
سال سوم	پریودانتیکس نظری ۱ دندان‌پزشکی ترمیمی نظری ۱ تغذیه	آموزش بهداشت به بیماران بخش	
سال ۴ و ۵	دندان‌پزشکی کودکان نظری ۲ پریودانتیکس نظری ۲	دندان‌پزشکی کودکان نظری ۱ سلامت دهان نظری ۱ و ۲ ارتودانتیکس نظری ۲ تروماتولوژی سالمد شناسی	آموزش بهداشت به بیماران بخش و بیماران سیستمیک فعالیت در عرصه در درس سلامت دهان
سال ۶		ایمپلنت‌های دندانی	آموزش بهداشت به بیماران بخش و بیماران سیستمیک و درمان جامع فعالیت در عرصه در درس سلامت دهان
دروس اختیاری	مباحث مرتبط با ارتقای سلامت	ترک دخانیات	آموزش بهداشت به بیماران بخش فعالیت در عرصه در کارورزی نظام خانواده ترک دخانیات

ماهیت پوسیدگی و اتیولوژی آن

برای توانمندسازی دانشجویان دندان پزشکی در زمینه پیشگیری از پوسیدگی لازم است تا ابتدا ایشان ساختمان آناتومیک مورفولوژیک و هیستولوژیک دندان‌ها را بشناسند و بااهمیت پوسیدگی و اتیولوژی آن آشنا شوند. عناوین سرفصل‌هایی که در برنامه مصوب آموزشی دندان پزشکی عمومی سال ۱۳۹۱ به طور مستقیم به این موضوعات اشاره‌ای داشته‌اند در جدول ۲ آمده است.

جدول ۲ - سرفصل‌ها و عناوین واحدهای درسی مرتبط با اتیولوژی و پاتوژنز پوسیدگی در برنامه آموزش دندان پزشکی عمومی مصوب

۱۳۹۱

ردیف	عنوان واحد درسی	عنوان سرفصل	گروه آموزشی
۱	علوم تشریحی ۲	تکامل دندان	علوم تشریحی
۲	بیوشیمی نظری	بیوشیمی پوسیدگی دندان	بیوشیمی پزشکی
۳	باکتری‌شناسی نظری	میکروارگانیسم‌ها و بیماری‌های دهان و دندان	میکروب‌شناسی پزشکی
۴		شناخت پوسیدگی	دندان پزشکی ترمیمی
۵		اپیدمیولوژی اتیولوژی و روش‌های کنترل پوسیدگی	سلامت دهان
۶	پوسیدگی شناسی	پوسیدگی‌های ECC، Rampant و راه‌های پیشگیری از آن‌ها	دندان پزشکی کودکان
۷		جنبه‌های هیستوپاتولوژیک پوسیدگی	دندان پزشکی ترمیمی
۸	ترمیمی نظری ۱	بیولوژی و حفاظت پالپ	دندان پزشکی ترمیمی

دانشجویان در طی دوره علوم پایه در قالب درس علوم تشریحی ۲ با سیر تکامل دندان‌ها در دوره جنینی و پس از آن آشنا می‌شوند همچنین بافت‌شناسی دندان‌ها را در این دوره و به صورت اختصاصی تر در واحد درسی پوسیدگی شناسی آموزش می‌بینند و با ساختار ظاهری و انواع دندان‌ها به صورت نظری و عملی در قالب واحد درسی آناتومی و مورفولوژی دندان آشنا می‌شوند.

در برنامه‌های آموزشی پیشین دندان پزشکی در کشور مباحث مرتبط با پوسیدگی در قالب دروس جداگانه علوم پایه و تخصصی چون جنین و بافت‌شناسی دهان و دندان، دندان پزشکی ترمیمی دندان پزشکی کودکان و سلامت دهان و دندان پزشکی اجتماعی ارائه می‌شد و نکته جالب این که بعضی از این مباحث در سال آخر به دانشجویان آموزش داده می‌شد اما مباحث مرتبط با ماهیت پوسیدگی، اتیولوژی و هیستوپاتولوژی آن در برنامه آموزشی مصوب سال ۱۳۹۱ به صورت ادغام یافته در واحد درسی پوسیدگی شناسی و توسط اساتید گروه‌های آموزشی مختلف در کنار هم تدریس می‌شود ضمن این که در طی دوره علوم پایه در سایر دروس از جمله باکتری‌شناسی مباحث بیشتری در این زمینه به دانشجویان ارائه می‌شود.

به طور کلی توقع می‌رود تا دانشجویان در پایان دوره علوم پایه با مباحث نظری مرتبط با ماهیت پوسیدگی، مراحل آن و عوامل ایجادکننده آن آشنایی داشته باشند. پیشنهاد می‌شود تا در بدو ورود دانشجویان به دانشکده و در قالب

سرفصل‌های کلی «آشنایی با رشته دندان پزشکی» و «سلامت و بهداشت دهان» به طور مختصر به ماهیت پوسیدگی اشاره شود تا دانشجویان از ابتدای ورود به دانشگاه با این مسئله برخورد داشته باشند.

ماهیت و اتیولوژی بیماری‌های پریدونتال

در برنامه دندان پزشکی عمومی مصوب سال ۱۳۹۱ و پس از ادغام مباحث آموزشی تقریباً تمامی مباحث مرتبط با پریدونتال اعم از هیستولوژی و مورفولوژی از واحدهای مختلف درسی جمع‌آوری و در واحد درسی پریدونتیکس نظری ۱ مجتمع گردید. همچنین مباحث نظریه مرتبط با اتیولوژی و علائم انواع بیماری‌های پریدونتال ی نیز در واحدهای درسی پریدونتولوژی نظری گنجانده شده‌اند. شناخت این مباحث برای طراحی راهکارهای پیشگیری از این بیماری‌ها به عنوان دانش پایه‌ای نیاز است. همچنین در دندان پزشکی کودکان نیز به طور مختصر به شناخت مباحث مرتبط با این بیماری‌ها در کودکان و نوجوانان پرداخته است.

جدول ۳- سرفصل‌ها و عناوین واحدهای درسی مرتبط با اتیولوژی و پاتوژنز بیماری‌های پریدونتال در برنامه آموزش دندان پزشکی عمومی مصوب ۱۳۹۱

ردیف	عنوان واحد درسی	عنوان سرفصل	گروه آموزشی
۱	پریدونتیکس نظری ۱	پریدونشیوم نرمال	پریدونتیکس
۲		اتیولوژی بیماری‌های پریدونتال	
۳		پاتوژنز بیماری‌های پریدونتال	
۴		اپیدمیولوژی بیماری‌های پریدونتال	
۵	پریدونتیکس نظری ۲	تعریف و طبقه‌بندی بیماری‌های پریدونتال	
۶		علائم بالینی ژنژیویت plaque induced	
۷		علائم بالینی هیستولوژیک و اتیولوژی ژنژیویت non plaque induced	
۸		نمای بالینی تشخیص اپیدمیولوژی و اتیولوژی پریدونتیت مزمن	
۹		نمای بالینی تشخیص اپیدمیولوژی و اتیولوژی پریدونتیت مهاجم	
۱۰		بیماری‌های پریدونتال نکرروزان و درمان آن‌ها	
۱۱	دندان پزشکی کودکان	بیماری‌های حاد لثه‌ای آبسه‌های پریدونتال و درمان آن‌ها	
۱۲		افزایش حجم لثه و درمان آن	
۱۳	دندان پزشکی کودکان نظری ۲	اتیولوژی و انواع بیماری‌های لثه و پریدونتال در کودکان	

با توجه به اشتراک ماهیت اقدامات پیشگیری از بیماری‌های پریدوننتال و پوسیدگی‌های دندان‌های مباحث مرتبط با آموزش نظری و عملی این موضوعات به طور مشترک در ذیل سرفصل‌های مرتبط با پیشگیری از پوسیدگی آمده است. همچنین به طور خاص به مبحث مرتبط با جرمگیری در جدول مرتبط با دندان‌پزشکی محافظه‌کارانه اشاره شده است.

پیشگیری از پوسیدگی و بیماری‌های پریدوننتال مباحث کلی

پس از آشنایی با ماهیت و اتیولوژی بیماری‌های پریدوننتال و پوسیدگی دانشجویان بایستی با روش‌های مقابله و پیشگیری از این بیماری‌ها آشنا شوند با توجه به ماهیت تا حدی مشابه عوامل ایجادکننده و مشابهت بیشتر در مورد روش‌های پیشگیری از آنها مباحث مرتبط با پیشگیری از این دو دسته بیماری در این مقاله به صورت ادغام یافته و در کنار هم مطرح می‌شوند.

پس از آشنایی اولیه دانشجویان با روش‌های کنترل پوسیدگی و بیماری‌های پریدوننتال در سال اول و در درس «سلامت دهان و سلامت جامعه»، دانشجویان به طور مفصل‌تر در واحد درسی «پوسیدگی شناسی» با روش‌های کنترل و پیشگیری از پوسیدگی در سطح فرد و جامعه می‌آموزند. همچنین با نقش تغذیه در پوسیدگی در واحد درسی تغذیه آشنا می‌شوند... روش‌های مقابله با پیشگیری و همچنین اصلاح تغذیه بار دیگر در واحد درسی دندان‌پزشکی کودکان نظری و این بار با محور کودکان آموزش داده می‌شود. مباحث نظریه مرتبط با انواع و ترکیب برنامه‌های پیشگیرانه در قالب واحد سلامت دهان و دندان‌پزشکی اجتماعی به دانشجویان آموزش داده می‌شود.

جدول ۴ - سرفصل‌ها و عناوین واحدهای درسی نظری مرتبط با پیشگیری از پوسیدگی و بیماری‌های پریودنتال ی در برنامه آموزش

دندان پزشکی عمومی مصوب ۱۳۹۱

ردیف	عنوان واحد درسی	عنوان سرفصل	گروه آموزشی
۱	سلامت دهان و سلامت جامعه	سلامت و بهداشت دهان	سلامت دهان و دندان پزشکی اجتماعی
۲	پوسیدگی شناسی	اپیدمیولوژی اتیولوژی و روش‌های کنترل پوسیدگی	دندان پزشکی اجتماعی
۳		روش‌های کنترل و پیشگیری از پوسیدگی در سطح فرد	
۴		روش‌های کنترل و پیشگیری از پوسیدگی در سطح جامعه	
۵		پوسیدگی‌های ECC، Rampant و راه‌های پیشگیری از آنها	
۶	تغذیه در سلامت دهان	نقش تغذیه در بهداشت عمومی و دندان پزشکی پیشگیری	سلامت دهان و دندان پزشکی اجتماعی
۷	سلامت دهان و دندان پزشکی اجتماعی نظری ۲	برنامه‌های راهبردی پیشگیری	دندان پزشکی اجتماعی
۸	دندان پزشکی کودکان نظری ۱	انواع وسایل مکانیکی و شیمیایی برداشت پلاک	دندان پزشکی کودکان
۹		نحوه ارزیابی تغذیه و اصلاح آن در کودکان	
۱۰			
۱۱	مهندسی بافت و نانو بیو مواد دندانی	کاربرد نانو مواد در دندان پزشکی پیشگیری	زیست مواد دندانی

لیست فعالیت‌های عملی مرتبط با پیشگیری از پوسیدگی و بیماری‌های پریودنتال ی در جدول ۵ آمده است. البته مباحث مربوط به آموزش بهداشت و همچنین دندان پزشکی محافظه کارانه به عنوان گروه‌های مهم تر این فعالیت‌ها به طور جداگانه و به ترتیب در جدول‌های ۶ تا ۸ آمده‌اند. دانشجویان پس از آشنایی نظری و عملی با این فعالیت‌ها، در واحد سلامت دهان و دندان پزشکی اجتماعی عملی ۳ توانمندی مقایسه، ارزیابی و برنامه‌ریزی در جهت طراحی انجام و پایش و ارزیابی برنامه سلامت دهان برنامه سلامت دهان برای بیماران و جمعیت تحت پوشش خود را به دست می‌آورند.

جدول ۵ - سرفصل‌ها و عناوین واحدهای درسی عملی مرتبط با پیشگیری از پوسیدگی و بیماری‌های پریدنتال ی در برنامه آموزش دندان پزشکی عمومی مصوب ۱۳۹۱

ردیف	عنوان واحد درسی	عنوان سرفصل	گروه آموزشی
۱	سلامت دهان و دندان پزشکی اجتماعی نیازسنجی در جامعه هدف عملی ۱		
۲	سلامت دهان و دندان پزشکی اجتماعی مشاوره تغذیه عملی ۲	Risk assessment and risk based prevention	سلامت دهان و دندان پزشکی اجتماعی
۳	سلامت دهان و دندان پزشکی اجتماعی ارزیابی اقتصادی روش‌های پیشگیری عملی ۳		
۴	سلامت دهان و دندان پزشکی اجتماعی برنامه‌های ارتقاء سلامت عملی ۳		

آموزش بهداشت

در طی دوره آموزشی لازم است تا دانشجویان به تمامی بیمارانی که به آن‌ها انواع خدمات درمانی مشاوره‌ای ارائه می‌دهند آموزش بهداشت دهان مناسب با نیازشان نیز ارائه دهند تا در دانشجویان نگرش تعهد به حفظ و ارتقای سلامت دهان بیمارانشان نهادینه شود و همچنین با روش‌های مختلف آموزش بهداشت برای بیماران با نیازهای مختلف به طور عملی آشنا شوند. در برنامه آموزش بالینی دانشجویان در تعدادی از واحدهای درسی (موارد مشخص شده به صورت «عملی در بالین» در جدول) این مهم در برنامه آموزشی ذکر شده است اما در تعدادی دیگر از واحدهای درسی بالینی این نکته مغفول مانده است. با توجه به این که مباحث مرتبط با پیشگیری قرار است به صورت روح کلی در تمام برنامه آموزشی دوره دندان پزشکی عمومی تقویت گردد لازم است تا در کلیه این سرفصل‌ها (که در جدول ذکر شده‌اند) آموزش بهداشت و پیشگیری بیماران نیز مدنظر قرار گیرد. توجه به این نکته و تعهد به انجام آن از سوی متصدیان آموزش خصوصاً معاونین آموزش دانشکده‌ها و مدیران گروه‌های آموزشی ضروری است. گنجاندن این موارد در دفتر ثبت‌های بالینی دانشجویان در جهت یادآوری اهمیت این موضوع به فراگیران و همچنین کنترل انجام آن توصیه می‌شود.

جدول ۶ - سرفصل‌ها و عناوین واحدهای درسی مرتبط با آموزش بهداشت دهان و دندان در برنامه آموزش دندان پزشکی عمومی مصوب ۱۳۹۱

ردیف	عنوان واحد درسی	عنوان سرفصل	نوع برنامه	گروه آموزشی
۱	سلامت دهان و دندان پزشکی اجتماعی نظری ۱	آموزش سلامت و تغییر رفتار	نظری	سلامت دهان و دندان پزشکی اجتماعی
۲	سلامت دهان و دندان پزشکی اجتماعی عملی ۱	تهیه رسانه آموزشی	عملی در عرصه	سلامت دهان و دندان پزشکی اجتماعی
۳	سلامت دهان و دندان پزشکی اجتماعی عملی ۱	آموزش بهداشت در جامعه هدف	عملی در عرصه	سلامت دهان و دندان پزشکی اجتماعی
۴	ایمپلنت‌های دندانی نظری	شاخص‌ها آموزش بهداشت و کنترل دوره‌ای	نظری	پریودانتیکس
۵	پروتز پارسیل عملی ۱	تحویل و آموزش بیمار	عملی در بالین	پروتزهای دندانی
۶	پروتز پارسیل عملی ۲	تحویل و آموزش بیمار	عملی در بالین	پروتزهای دندانی
۷	پروتز ثابت عملی ۱	سمان موقت و آموزش بیمار	عملی در بالین	پروتزهای دندانی
۸	پروتز ثابت عملی ۲	سمان موقت و آموزش بیمار	عملی در بالین	پروتزهای دندانی
۹	پریودانتیکس عملی ۱	آموزش بهداشت به بیمار و ترغیب بیمار	عملی در بالین	پریودانتیکس
۱۰	پریودانتیکس عملی ۲	آموزش بهداشت و جرم‌گیری بیمار	عملی در بالین	پریودانتیکس
۱۱	پریودانتیکس عملی ۳	انجام فاز IV درمان برای بیمار با سابقه ژنزویوت یا پریودنتیت	عملی در بالین	پریودانتیکس
۱۲	پریودانتیکس عملی ۴	آموزش بهداشت و جرم‌گیری بیمار	عملی در بالین	پریودانتیکس
۱۳	پریودانتیکس عملی ۴	آموزش بهداشت و جرم‌گیری بیمار	عملی در بالین	پریودانتیکس
۱۴	پریودانتیکس عملی ۴	انجام فاز IV درمان برای بیمار	عملی در بالین	پریودانتیکس
۱۵	دندان پزشکی ترمیمی عملی ۱	آموزش بهداشت به بیمار و راهکارهای کاهش پوسیدگی	عملی در بالین	دندان پزشکی ترمیمی
۱۶	دندان پزشکی کودکان عملی ۱	آموزش روش‌های مسواک زدن و آموزش بهداشت کودکان	عملی در بالین	دندان پزشکی کودکان
۱۷	بیماری‌های سیستمیک ۴	آموزش بهداشت و ارائه برنامه پیشگیری از بیماری‌های دهان و دندان به بیماران سیستمیک	عملی در بالین	کمیته دندان پزشکی بیمارستانی

۱۸	پریودانتیکس عملی	آموزش بهداشت و جرم‌گیری بیمار	عملی در بالین	پریودانتیکس
۱۹	ارتودانتیکس عملی	پیگیری منظم بیماران ارتودنسی عملی، آموزش بهداشت دهان و اپالینس ارتودنسی به بیماران	عملی در بالین	ارتودانتیکس

درمان‌های دندان‌پزشکی محافظه‌کارانه

درمان‌های دندان‌پزشکی محافظه‌کارانه در پیشگیری از پوسیدگی به مواردی اطلاق می‌شود که جهت پیشگیری از ایجاد پوسیدگی در بالین و یا عرصه برای بیماران یا معاینه شوندگان انجام می‌شود. این درمان‌ها در جهت افزایش مقاومت دندان‌ها در برابر پوسیدگی (فلوراید درمانی) مهر و موم نمودن نقاطی از سطح دندان که قابل پاک‌سازی نیستند (فیشر سیلنت درمانی) یا پاک‌سازی سطوح دندانی از پلاک میکروبی و دبری (برساز) انجام می‌شود. حتی عده‌ای درمان‌های جرم‌گیری را نیز به عنوان درمان محافظه‌کارانه با کارکرد پیشگیری از بیماری‌های پریودنتال ی از این دسته از درمان‌ها می‌دانند. در جهت انجام درمان محافظه‌کارانه لازم است تا پوسیدگی در مراحل اولیه تشخیص داده شود.

جدول ۷- سرفصل‌ها و عناوین واحدهای درسی مرتبط با تشخیص زودرس پوسیدگی در برنامه آموزش دندان‌پزشکی عمومی مصوب ۱۳۹۱

ردیف	عنوان واحد درسی	عنوان سرفصل	گروه آموزشی
۱	پوسیدگی شناسی	روش‌های تشخیص پوسیدگی	دندان‌پزشکی ترمیمی
۲		تشخیص رادیوگرافیک پوسیدگی	رادیولوژی دندان فک و صورت

اصول نظری این درمان‌ها در واحدهای درسی پوسیدگی شناسی، سلامت دهان و دندان‌پزشکی اجتماعی نظری و دندان‌پزشکی کودکان نظری آمده است و مباحث عملی نیز در واحدهای درسی سلامت دهان و دندان‌پزشکی اجتماعی و دندان‌پزشکی کودکان تمرین می‌شوند. با توجه به ادغام برنامه‌های آموزشی و حذف موارد همپوشانی، آموزش اصول نظری و عملی درمان‌های محافظه‌کارانه در درمانگاه به گروه دندان‌پزشکی کودکان و آموزش و تمرین عملی این مباحث در عرصه با توجه به رسالت گروه سلامت دهان و دندان‌پزشکی اجتماعی به این گروه واگذار گردید. لازم به ذکر است با توجه به اهمیت موضوع، انجام این درمان‌های محافظه‌کارانه در سرفصل‌های مربوط به تمامی واحدهای دندان‌پزشکی کودکان عملی گنجانده شده است.

جدول ۸ - سرفصل‌ها و عناوین واحدهای درسی مرتبط با دندان‌پزشکی محافظه‌کارانه در برنامه آموزش دندان‌پزشکی عمومی مصوب ۱۳۹۱

ردیف	عنوان واحد درسی	عنوان سرفصل	نوع برنامه	گروه آموزشی
۱	پوسیدگی شناسی	روش‌های کنترل و پیشگیری از پوسیدگی در سطح فرد	نظری	سلامت دهان و دندان‌پزشکی
۲	سلامت دهان و دندان‌پزشکی اجتماعی نظری ۲	دندان‌پزشکی محافظه‌کارانه	نظری	اجتماعی
۳	دندان‌پزشکی	انواع فلوراید مکانیسم عملکرد	نظری	
۴	کودکان نظری ۱	فیشورسیلنت و PRR		
۵	دندان‌پزشکی	فلوراید تراپی و برساز		
۶	کودکان عملی ۱	فیشورسیلنت و PRR		دندان‌پزشکی کودکان
۷	دندان‌پزشکی	فلوراید تراپی و برساز	عملی در بالین	
۸	کودکان عملی ۲	فیشورسیلنت و PRR		
۹	دندان‌پزشکی	فلوراید تراپی و برساز		
۱۰	کودکان عملی ۳	فیشورسیلنت و PRR		
۱۱	سلامت دهان و دندان‌پزشکی اجتماعی عملی ۲	روش‌های پیشگیری دسته‌جمعی	عملی در عرصه	سلامت دهان و دندان‌پزشکی اجتماعی

جرم‌گیری و برساز به عنوان نمادی از دندان‌پزشکی محافظه‌کارانه است که در جهت پیشگیری از گسترش بیماری‌های نسوج پیرادندانی نقش به‌سزایی دارد. مباحث نظری این درمان در واحد پرپودانتیکس نظری ۱ و تحت عنوان «درمان non-surgical بیماری‌های پرپودنتال» تدریس می‌شود و انجام این درمان نیز در تمامی واحدهای پرپودانتیکس حتی واحد اختیاری پرپودانتیکس عملی ۵ جزو سرفصل‌ها می‌باشند.

لازم به ذکر است کلیه این درمان‌ها بایستی در طرح درمان بیماران واحد درسی درمان جامع به عنوان یک اولویت مهم لحاظ شود.

ارزیابی خطر پوسیدگی

ارزیابی خطر پوسیدگی (Caries Risk Assessment) اهمیت به سزایی در طراحی برنامه‌های پیشگیری در سطح فردی دارد. افراد با خطر پوسیدگی بالاتر نیاز به مراقبت‌های بهداشتی بیشتر و زمان‌های ارزیابی کوتاه‌تر و درمان‌های غیر محافظه‌کارانه تری دارند. بنابراین آشنایی با اصول نظری آن و تمرین عملی ارزیابی ریسک پوسیدگی از این دیدگاه در برنامه آموزش دندان پزشکی حائز اهمیت است.

در برنامه آموزش دندان پزشکی عمومی آموزش نظری ارزیابی ریسک پوسیدگی در واحد درسی سلامت دهان و دندان پزشکی اجتماعی نظری ۲ ارائه می‌شود. همچنین در واحد درسی عملی ۲ همین درس مبحث ذکر شده به صورت عملی تمرین می‌شود. با توجه به حضور اعضای هیئت علمی گروه سلامت دهان و دندان پزشکی اجتماعی در واحد درسی درمان جامع توقع می‌رود این فرایند بار دیگر برای بیماران این واحد درسی نیز اجرا شود تا برنامه‌های پیشگیری و درمانی بیماران درمان جامع بر این اساس طراحی شود.

جدول ۹ - سرفصل‌ها و عناوین واحدهای درسی نظری مرتبط با ارزیابی خطر پوسیدگی و ارزیابی نیاز جامعه در برنامه آموزش

دندان پزشکی عمومی مصوب ۱۳۹۱

ردیف	عنوان واحد درسی	عنوان سرفصل	گروه آموزشی
۱	سلامت دهان و	شاخص‌های سلامت دهان و دندان	
۲	دندان پزشکی اجتماعی نظری ۱	نیازسنجی و نیازها در گروه‌های هدف	
۳	سلامت دهان و دندان پزشکی اجتماعی	Community Assessment	سلامت دهان و دندان پزشکی اجتماعی
۴	نظری ۲	Risk Assessment	
۵	روش‌شناسی تحقیق ۱	ارزیابی آزمون‌های تشخیصی	
۶	روش‌شناسی تحقیق ۲	ملاحظات خاص مطالعات ارزیابی آزمون‌های تشخیصی	

ارزیابی نیاز جامعه

اولین گام در برنامه‌های پیشگیری مبتنی بر جامعه و همچنین یکی از مهم‌ترین مراحل طراحی برنامه‌های پیشگیری مبتنی بر فرد آگاهی از نیازهای جامعه هدف و توانایی اولویت‌بندی آن‌ها است. دانشجویان بایستی با شناسایی متدولوژی مطالعات پیمایشی غربالگری که از طریق درس روش‌شناسی تحقیق ارائه می‌شود و آشنایی با شاخص‌های سلامت دهان و دندان مورد ارزیابی، اصول نیازسنجی گروه‌های هدف را بشناسند. (واحد درسی سلامت دهان نظری ۱) در درس سلامت دهان عملی ۱ پس از واسنجی^۱ و آموزش نحوه ثبت اطلاعات به نیازسنجی جامعه

^۱ Calibration

هدف بپردازند همچنین آن دسته از دانشجویان که واحد درسی کارورزی «دندان پزشکی خانواده در نظام سلامت» را اخذ نموده‌اند اگرچه در متن برنامه اشاره مستقیم به آن نشده است اما باید به عنوان یکی از خدماتی که در قالب این سیستم ارائه می‌دهند به نیازسنجی جمعیت تحت پوشش بپردازند.

جدول ۱۰ - سرفصل‌ها و عناوین واحدهای درسی عملی مرتبط با ارزیابی خطر پوسیدگی و ارزیابی نیاز جامعه در برنامه آموزش دندان پزشکی عمومی مصوب ۱۳۹۱

ردیف	عنوان واحد درسی	عنوان سرفصل	گروه آموزشی
۱	سلامت دهان و	کالبراسیون و نحوه ثبت اطلاعات	
۲	دندان پزشکی اجتماعی عملی ۱	نیازسنجی در جامعه هدف	سلامت دهان و دندان پزشکی اجتماعی
۳	سلامت دهان و دندان پزشکی اجتماعی عملی ۲	ارزیابی ریسک بیمار	
۴	درمان جامع ۱	ندارد	

ارتودنسی پیشگیری

ناهنجاری‌های ارتودانتیک و ارتوپدیک فکین به عنوان یکی از هزینه‌برترین بیماری‌های فک و صورت اهمیت به سزایی دارند. بسیاری از این ناهنجاری‌ها قابل پیشگیری هستند و یا حداقل با شناسایی زودرس و انجام درمان‌های ساده و محافظه‌کارانه به راحتی می‌توان از مشکلات شدید بعدی پیشگیری نمود. شناخت این موارد و آموزش روش‌های آن مبحث ارتودنسی پیشگیری است، لازم به ذکر است قسمت عمده‌ای از این مباحث مربوط به موضوع مدیریت فضای قوس فکی خصوصاً در زمان دندانگان مختلط^۲ است.

² Mixed Dentition

جدول ۱۱ - سرفصل‌ها و عناوین واحدهای درسی عملی مرتبط با پیشگیری از مال اکلوژن و ارتودنسی پیشگیری در برنامه آموزش دندان پزشکی عمومی مصوب ۱۳۹۱

ردیف	عنوان واحد درسی	عنوان سرفصل	گروه آموزشی
۱		ارتودنسی پیشگیری رفع عادات دهانی	
۲		مشکلات رویشی دندان‌ها	
۳	ارتودانتیکس نظری ۲	مشکلات مرتبط با فضا	ارتودانتیکس
۴		مدیریت فضا	
۵		انواع فضا نگهدار	
۶	سلامت دهان و دندان پزشکی اجتماعی نظری ۲	برنامه‌های راهبردی پیشگیری (مال اکلوژن)	سلامت دهان و دندان پزشکی اجتماعی

به زعم همکاران متخصص ارتودنسی شرکت کننده در این مطالعه تشخیص و درمان به موقع این موارد در کنار شناخت عوارض درمان‌های نامناسب و انجام مراقبت‌های پس از درمان ارتودنسی یکی از سه وظیفه اصلی دندان پزشکی در حیطه ارتودنسی است.

تروماهای دندانی

در برنامه آموزش دندان پزشکی عمومی مصوب سال ۱۳۹۱ مباحث مربوط به تراماهای دندانی در قالب یک واحد درسی ادغام یافته ارائه می‌شود در این میان مبحث پیشگیری از تراما نیز به عنوان سرفصل جداگانه ذکر شده است. همچنین مبحث دندان پزشکی ورزشی نیز به عنوان یکی از مباحث مرتبط با پیشگیری از تراما گنجانده شده است. در درس سلامت دهان نیز طراحی برنامه آموزش پیشگیری از تراما وجود دارد اما هیچ‌گونه مبحث عملی در ساخت محافظ دهانی در برنامه به عنوان سرفصل جداگانه وجود ندارد.

جدول ۱۲ - سرفصل‌ها و عناوین واحدهای درسی عملی مرتبط با پیشگیری از تراماهای دهان، فک و صورت در برنامه آموزش دندان پزشکی عمومی مصوب ۱۳۹۱

ردیف	عنوان واحد درسی	عنوان سرفصل	گروه آموزشی
۱	تروماتولوژی دهان فک و صورت	راهبردهای پیشگیرانه از تروما	سلامت دهان و دندان پزشکی اجتماعی
۲		Sport Dentistry	دندان پزشکی کودکان
۳	سلامت دهان و دندان پزشکی اجتماعی نظری ۱	اپیدمیولوژی و بار عوامل خطر بیماری‌های دهان (تراما)	سلامت دهان و دندان پزشکی اجتماعی
۴	سلامت دهان و دندان پزشکی اجتماعی نظری ۲	برنامه‌های راهبردی پیشگیری (تراما)	سلامت دهان و دندان پزشکی اجتماعی

پیشگیری از سایر بیماری‌های دهان فک و صورت

دانشجویان در دروس دندان پزشکی تشخیصی با بیماری‌های مختلف دهان فک و صورت آشنا می‌شوند. با ارزیابی سرفصل‌های آموزشی این واحدهای درسی مشخص شد فقط در مباحث مرتبط با پیشگیری از ضایعات سرطانی خصوصاً نقش دخانیات و الکل سرفصل مجزایی مشاهده شد. در مورد سایر ضایعات با توجه به کلی بودن سرفصل‌ها بایستی مباحث مرتبط با پیشگیری در حین تدریس ضایعات و بیماری‌ها مد نظر قرار گیرد.

آشنایی با نظام سلامت

سیستم شبکه خدمات بهداشتی درمانی نظام سلامت کشور به عنوان محور اصلی ارائه خدمات بهداشتی - درمانی دولتی در ایران شناخته می‌شود. ارائه خدمات دندان پزشکی خصوصاً خدمات بهداشتی پیشگیری و مراقبتی به صورت ادغام یافته در قالب این نظام با توجه به گستردگی و پوشش مناسب این شبکه می‌تواند نتایج بسیار مناسبی به همراه داشته باشد. اگر چه درصدی از دندان پزشکان تمام یا اکثریت دوران خدمتی خود را در قالب این شبکه به ارائه خدمت می‌پردازند اما کلیه دندان پزشکان با توجه به نقش تعریف شده برای ایشان در برنامه آموزشی به عنوان «راهبری و مدیریت تیم سلامت دهان و دندان» در نظام سلامت باید آشنایی حداقلی با اجزا و کارکرد این نظام و نحوه ارائه خدمات سلامت دهان در این نظام داشته باشند. به همین دلیل در برنامه آموزشی سرفصل‌هایی جهت آشنایی حداقلی تمامی دانشجویان در قالب واحدهای اجباری گنجانده شده است همچنین در بین واحدهای اختیاری برای آن دسته از دانشجویانی که علاقمندی و یا تعهد خدمت در قالب این نظام دارند واحد درسی کارورزی با عنوان دندان پزشکی خانواده در نظام سلامت تعریف شده است تا دانشجویان در طی این دوره به صورت عملی به ارائه خدمت به مراجعین و بیماران در درون این شبکه بپردازند.

جدول ۱۳ - سرفصل‌ها و عناوین واحدهای درسی مرتبط با ارتقای سلامت در برنامه آموزش دندان پزشکی عمومی مصوب ۱۳۹۱

ردیف	عنوان واحد درسی	عنوان سرفصل	گروه آموزشی
۱	سلامت دهان و اپیدمیولوژی و بار عوامل خطر بیماری‌های دهان		
			دندان پزشکی اجتماعی
۲	نظری ۱ ارتقا سلامت و ارتقا بهره‌مندی جامعه		
۳	سالمند شناسی ارزیابی و ارتقای سلامت در سالمندان		
۴	اقتصاد سلامت کلیه سر فصل‌ها		
۵	جامعه‌شناسی سلامت کلیه سر فصل‌ها		
	مدیریت خدمات		سلامت دهان و
۶	بهداشتی درمانی کلیه سر فصل‌ها		دندان پزشکی اجتماعی

سلامت دهان و دخانیات

استعمال دخانیات و مواد مخدر علاوه بر این که در ایجاد بسیاری از بیماری‌های سیستمیک مزمن و کشنده موثر است و به عنوان یکی از ریسک عامل‌های ضایعات نسوج و مخاط دهان خصوصاً ضایعات پیش بدخیمی و بدخیمی مطرح‌اند. همچنین صدمات جبران‌ناپذیری به دندان‌ها و نسوج پریدونتال ی وارد می‌کنند. بنابراین برنامه‌ریزی برای کاهش و قطع مصرف دخانیات می‌تواند به عنوان یکی از برنامه‌های پیشگیری از بیماری‌های دهان و دندان نقش موثری داشته باشد.

مطالعات متعددی در جوامع مختلف اثبات کرده است که با توجه به اثرات تخریبی ملموس و قابل‌مشاهده‌ای که استعمال دخانیات در ناحیه دهان و دندان ایجاد می‌کند و همچنین نوع رابطه نزدیک بیمار و دندان‌پزشک، دندان‌پزشکان افراد بسیار مناسبی برای هدایت و اجرای برنامه ترک دخانیات بیمارانشان هستند. به گونه‌ای که حتی افراد سیگاری هم در مطالعه‌ای، بیشتر ترجیح داده‌اند تا در برنامه ترک سیگاری که توسط دندان‌پزشکشان ترتیب داده شده شرکت کنند تا در برنامه‌ای که توسط پزشکشان هدایت می‌شود.

بر این اساس در برنامه آموزش دندان پزشکی عمومی علاوه بر مباحث مرتبط با مضرات استعمال دخانیات و تأثیر آن بر نسوج دهان و دندان، یک برنامه بحث گروهی باهدف طراحی بسته آموزش ترک دخانیات در درس سلامت دهان و دندان پزشکی اجتماعی برای کلیه دانشجویان پیش‌بینی شده است. همچنین یک واحد درسی به صورت کارگاهی نیز به طور مفصل تر به عنوان درس اختیاری برای دانشجویان علاقمند در نظر گرفته شده است تا دانشجویان در

قالب آن علاوه بر فراگیری مباحث تخصصی تر در زمینه ترک دخانیات به صورت عملی نیز تمرین بیشتری انجام دهند.

جدول ۱۴ - سرفصل‌ها و عناوین واحدهای درسی مرتبط با سلامت دهان و دخانیات در برنامه آموزش دندان پزشکی عمومی مصوب ۱۳۹۱

ردیف	عنوان واحد درسی	عنوان سرفصل	گروه آموزشی
۱	دندان پزشکی تشخیصی ۳	عوارض ناشی از مصرف تنباکو و الکل	بیماری‌های دهان
۲	سلامت دهان و دندان پزشکی اجتماعی نظری ۱	اپیدمیولوژی و بار عوامل خطر بیماری‌های دهان (سرطان)	سلامت دهان و دندان پزشکی اجتماعی
۳	سلامت دهان و دندان پزشکی اجتماعی نظری ۲	برنامه‌های راهبردی پیشگیری (سرطان و ترک دخانیات)	
۴	سلامت دهان و دخانیات	تمامی سرفصل‌ها	

بی‌شک نهادینه شدن این موضوع علاوه بر در نظر گرفتن مباحث آموزشی نیازمند تغییر آگاهی و نگرش در دندان پزشکان و جامعه است. در سال‌های اخیر به موازات انجام مطالعات علمی و پژوهشی در تعدادی از دانشکده‌های دندان پزشکی کشور، یک سازمان مردم نهاد نیز از دندان پزشکان علاقمند به یاری این همکاران دانشگاهی آمده‌اند و با برگزاری کارگاه‌ها و دوره‌های آموزشی کوتاه مدت به این مهم همت نموده‌اند.

بررسی کمی نتایج

در جدول شماره ۱۶ تعداد واحدهای درسی و در جدول شماره ۱۵ تعداد سرفصل‌های ذکر شده در واحدهای درسی که در آن به انواع مباحث مرتبط با پیشگیری پرداخته اشاره شده است. در صفحات پیوست مباحث مرتبط با پیشگیری در برنامه آموزش دندان پزشکی عمومی نشان داده شده‌اند. ستون اول این جدول‌ها نشانگر دوره زمانی ارائه واحدها است. در ستون دوم تعداد واحدها و سرفصل‌های مباحثی گزارش شده است که با مبانی علمی پایه مرتبط با بیماری‌های دهان و دندان خصوصاً آناتومی و مورفولوژی، بافت‌شناسی، پاتوژنز و اتیولوژی این برنامه‌ها پرداخته‌اند و آگاهی از آن‌ها پیش‌نیاز طراحی و اجرای برنامه پیشگیری مناسب است. سرفصل‌های مرتبط با این مباحث در برنامه ضمیمه به رنگ زرد مشخص شده‌اند.

جدول ۱۵ - تعداد سرفصل‌های آموزشی مرتبط با پیشگیری در دوره‌های مختلف زمانی برنامه آموزش دندان پزشکی عمومی

نوع واحدهای درسی	سرفصل‌های مرتبط با مبانی علمی	سرفصل‌های مرتبط با نظریه پیشگیری	سرفصل‌های عملی مرتبط با پیشگیری	سرفصل‌های مرتبط بدون ذکر مستقیم	مجموع کل سرفصل‌های دوره در برنامه
علوم پایه	۱۰	۱	۰	۰	۲۹۶
علوم بالینی	۴۳	۲۵	۳۳	۴۲	۱۱۶۱
دروس اختیاری	۱۷	۳	۲	۴	۲۴۱
مجموع	۷۰	۲۹	۳۵	۴۶	۱۶۹۸

جدول ۱۶ - تعداد سرفصل‌های آموزشی مرتبط با پیشگیری در دوره‌های مختلف زمانی برنامه آموزش دندان پزشکی عمومی

نوع واحدهای درسی	واحدهای مرتبط با مبانی علمی	واحدهای مرتبط با نظریه پیشگیری	واحدهای عملی مرتبط با پیشگیری	واحدهای مرتبط بدون ذکر مستقیم در برنامه	واحدهای با مثال مرتبط با پیشگیری	مجموع کل واحدهای درسی دوره
علوم پایه	۴	۱	۰	۰	۰	۳۹
علوم بالینی	۱۴	۱۰	۱۳	۲۹	۱۲	۱۳۹
دروس اختیاری	۶	۱	۲	۴	۴	۳۵
مجموع	۲۴	۱۲	۱۵	۳۳	۱۶	۲۱۳

در ستون سوم تعداد سرفصل‌های نظری مرتبط با مباحث پیشگیری چون آموزش روش‌های پیشگیری و مراقبت آمده است. این مباحث در برنامه ضمیمه به رنگ سبز مشخص شده است. در ستون چهارم تعداد واحدها و سرفصل‌هایی است که به صراحت در برنامه آموزشی فعالیت عملی پیشگیری از جمله آموزش بهداشت، مشاوره خدمات پیشگیری و دندان‌پزشکی محافظه‌کارانه برای دانشجویان پیش‌بینی شده است که در برنامه ضمیمه به رنگ قرمز مشخص شده‌اند. در ستون پنجم تعداد واحدها و سرفصل‌هایی مشخص شده است که در آن بایستی به مباحث مرتبط با پیشگیری اشاره می‌شد. اغلب این سرفصل‌های مربوط به مواردی است که به زعم خبرگان، دانشجویان در بالین بایستی برای بیمارانشان در بخش‌های مختلف آموزشی درمانی، علاوه بر انجام درمان مورد نظر مشاوره و آموزش بهداشت در جهت پیشگیری از بیماری‌های دهان و دندان ارائه دهند. در تعدادی از این واحدهای درسی ارائه این خدمات در قسمت اهداف واحد درسی عملی آمده است (موارد مشخص شده رنگی در قسمت اهداف و توانمندی‌ها در هر واحد درسی در برنامه پیوست) ولی به دلیل کلی بودن سرفصل‌ها در جدول سرفصل‌ها ذکر نشده است. این سرفصل‌ها در برنامه آموزشی ضمیمه به رنگ آبی مشخص شده‌اند و عناوین آن‌ها در جدول آمده‌اند. با توجه به عدم ذکر مستقیم در برنامه، اهمیت و تعداد قابل توجه این واحدها لازم است تا این عناوین در برنامه‌ریزی آموزشی توسط معاونین آموزشی دانشکده‌ها و مدیران گروه‌های آموزشی خصوصاً در هنگام تهیه دفتر ثبت مورد نظر قرار گیرد. همچنین مجموع این عناوین باید در نگارش کتب منبع نیز مد نظر قرار گیرند. لیست این سرفصل‌ها و واحدهای درسی بر اساس جمع‌بندی نظرات افراد خبره حاضر در مطالعه تدوین شده است.

جدول ۱۷- عناوین و سرفصل‌های آموزشی که بر اساس نظر خبرگان آموزش بهداشت بیماران در آن‌ها باید انجام شود.

ردیف	عنوان واحد درسی	مشاوره گیرندگان	گروه آموزشی	درج در برنامه
۱	ارتودانتیکس عملی ۲			×
۲	ارتودانتیکس عملی ۳	آموزش بهداشت و مراقبت بهداشتی بیماران	ارتودانتیکس	
۳	ارتودانتیکس عملی ۴			
۴	اندودانتیکس عملی ۱			
۵	اندودانتیکس عملی ۲	آموزش بهداشت بیماران	اندودانتیکس	
۶	اندودانتیکس عملی ۳			
۷	بیماری‌های دهان و تشخیص عملی ۱			
۸	بیماری‌های دهان و تشخیص عملی ۲	آموزش بهداشت به مراجعین	بیماری‌های دهان	
۹	بیماری‌های دهان و تشخیص عملی ۳			
۱۰	پروتز کامل عملی ۱	آموزش بهداشت دنچر به بیماران	پروتزهای	×
۱۱	پروتز کامل عملی ۲			×
۱۲	پروتز پارسیل عملی ۱	آموزش بهداشت دهان و دنچر به بیماران	دندانی	×

×		پروتز پارسیل عملی ۲	۱۳
×		پروتز ثابت عملی ۱	۱۴
×		آموزش بهداشت دهان به بیماران	۱۵
		پروتز ثابت عملی ۲	
		آموزش بهداشت دهان و دنچر به بیماران	۱۶
		پروتزهای دندان پیشرفته عملی	
×		پرپودانتیکس عملی ۱	۱۷
×		پرپودانتیکس عملی ۲	۱۸
×	پرپودانتیکس	آموزش بهداشت و مراقبت بهداشتی بیماران	۱۹
×		پرپودانتیکس عملی ۳	
×		پرپودانتیکس عملی ۴	۲۰
×		دندان پزشکی ترمیمی عملی ۱	۲۱
	دندان پزشکی ترمیمی	آموزش بهداشت دهان به بیماران	۲۲
		دندان پزشکی ترمیمی عملی ۲	
		دندان پزشکی ترمیمی عملی ۳	۲۳
		دندان پزشکی کودکان عملی ۱	۲۴
×	دندان پزشکی کودکان	آموزش بهداشت به کودکان و والدین	۲۵
		دندان پزشکی کودکان عملی ۲	
		دندان پزشکی کودکان عملی ۳	۲۶
		درمان جامع دندان پزشکی ۱	۲۷
	خود ایفا	آموزش بهداشت و مراقبت بهداشتی بیماران	۲۸
		درمان جامع دندان پزشکی ۲	
		آموزش و مراقبت بهداشت دهان بیماران بستری تحت مشاوره	۲۹
		آموزش بهداشت دهان به بیماران مراجعه کننده به درمانگاه دندان پزشکی بیماران سیستمیک	۳۰
	کمیته	آموزش و مراقبت بهداشت دهان بیماران بستری تحت مشاوره	۳۱
	دندان پزشکی بیمارستانی	آموزش بهداشت دهان به بیماران مراجعه کننده به درمانگاه دندان پزشکی بیماران سیستمیک	۳۲
×		آموزش و مراقبت بهداشت دهان بیماران بستری تحت مشاوره	۳۳
×		آموزش بهداشت دهان به بیماران مراجعه کننده به درمانگاه دندان پزشکی بیماران سیستمیک	۳۴
×	پرپودانتیکس	آموزش بهداشت و مراقبت بهداشتی بیماران	۳۵
	خود ایفا	آموزش بهداشت بیماران و مراقبت بهداشتی افراد تحت	۳۶
		دندان پزشکی خانواده در	

در ستون انتهایی مواردی که در متن برنامه سر فصل خاصی برای این موضوع در نظر گرفته شده با علامت × مشخص گردیده‌اند.

در ستون ششم جدول ۱۶ تعداد واحدهایی ذکر شده است که اگر چه ظاهراً ارتباطی با دندان پزشکی پیشگیری ندارند اما می‌توان برای مثال‌هایی که در این درس‌ها ارائه می‌شوند از مثال‌های پیشگیری استفاده کرد. این درس از جنس واحدهایی هستند که به عنوان درس وابسته شناخته می‌شوند. به عنوان مثال درس کاربرد رایانه و یا زبان تخصصی و روش‌شناسی تحقیق از جمله این درس‌اند. در جدول شماره ۱۸ اسامی این واحدهای درسی ذکر شده است. ارائه مثال‌های مرتبط با پیشگیری در این واحدهای درسی در مقایسه با مثال‌های درمانی می‌تواند در جهت نهادینه شدن دیدگاه پیشگیری در دانشجویان تأثیر مثبت داشته باشد.

جدول ۱۸- عناوین واحدهای درسی که در آن‌ها می‌توان از مثال‌های مرتبط با پیشگیری استفاده کرد

ردیف	عنوان واحد درسی	ردیف	عنوان واحد درسی
۱	آموزش مهارت‌های ارتباط بالینی	۲	اخلاق، تعهد حرفه‌ای و قانون
۳	روش‌شناسی تحقیق ۱ و ۲	۴	زبان انگلیسی تخصصی ۱ تا ۴
۵	کاربرد رایانه در دندان پزشکی	۶	نگارش علمی
۷	سلامت دهان و دندان پزشکی اجتماعی عملی ۱ (کارگاه دندان پزشکی مبتنی بر شواهد)	۸	حاکمیت خدمات بالینی و بهبود کیفیت خدمات سلامت دهان
۹	اپیدمیولوژی پیشرفته ۱ و ۲	۱۰	روش‌های آمار زیستی

فصل چہارم: بحث

نقش گروه‌های آموزشی در آموزش پیشگیری در برنامه آموزشی دندان پزشکی عمومی

اگر چه در برنامه آموزشی دندان پزشکی عمومی مصوب سال ۱۳۹۱ اجباری مبنی بر ارائه مباحث درسی توسط گروه خاص آموزشی وجود ندارد اما نقش گروه‌های آموزشی بر اساس مفاد پیشنهادی در متن برنامه که توسط اکثر دانشکده‌های دندان پزشکی کشور نیز رعایت می‌شود مورد بحث قرار می‌گیرد.

گروه پرپودانتیکس

از آن جا که علت اولیه و اصلی بیماری‌های پرپودنتال ی عدم رعایت بهداشت دهان است در برنامه آموزشی این گروه آموزش پیشگیری اهمیت خاصی می‌یابد. به جز مطالب نظریه و پایه مرتبط با این دسته بیماری‌ها در تمامی برنامه‌های آموزش عملی پرپودنتولوژی آموزش بهداشت دهان و مراقبت از بیمار به عنوان سرفصل قید شده است ضمن اینکه جرم‌گیری به عنوان درمان دندان پزشکی محافظه کارانه در تمامی واحدهای درسی این گروه مورد توجه قرار گرفته است.

گروه دندان پزشکی ترمیمی

متخصصین دندان پزشکی ترمیمی در آموزش مباحث مرتبط با اتیولوژی و پاتوژنز پوسیدگی و مباحث مرتبط با بیولوژی آن نقش دارند. اگرچه در سر فصل‌های درس دندان پزشکی ترمیمی عملی ۱ آموزش پیشگیری ذکر شده است اما در سایر واحدهای عملی نیز باید این مهم مورد توجه قرار گیرد.

گروه سلامت دهان و دندان پزشکی اجتماعی

گروه سلامت دهان و دندان پزشکی اجتماعی در سال ۱۳۸۱ مورد تصویب شورای گسترش دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور قرار گرفت. هدف از تأسیس این گروه آموزش سلامت دهان و پیشگیری و سر فصل‌های مرتبط با آن در سطح فرد و جامعه است. بنابراین به طور طبیعی بار اصلی آموزش نظریه و عملی مباحث مرتبط با پیشگیری در برنامه آموزشی به عهده این گروه است. در برنامه آموزشی جدید و پس از ادغام مباحث آموزشی مشترک مسئولیت آموزش تعداد بیشتری از سرفصل‌های مرتبط با پیشگیری به این گروه واگذار شده است. همچنین مدیریت و برنامه‌ریزی تعداد قابل توجهی از واحدهای درسی مرتبط با پیشگیری که به صورت ادغام یافته ارائه می‌شوند به این گروه واگذار شده است. دانشجویان در بدو ورود به دوره آموزشی دندان پزشکی عمومی در نیمسال اول، درسی به نام «سلامت دهان و سلامت جامعه» دارند که به نوعی آشنایی اولیه با دندان پزشکی محسوب می‌شود. مسئولیت

برنامه‌ریزی این واحد درسی باهدف ایجاد نگرش اولیه سلامت و پیشگیری نگری در دانشجویان از ابتدای ورود به دانشگاه به گروه سلامت دهان و دندان پزشکی اجتماعی واگذار شده است. تقریباً تمامی واحدهای عملی پیشگیری که در عرصه انجام می‌شود در مباحث آموزشی این گروه گنجانده شده است. همچنین باهدف نظارت بر گنجاندن و ارائه خدمات پیشگیری در درمان بیماران جامع یکی از اعضای هیئت‌علمی این گروه در هر تیم آموزشی درمان جامع حضور دارد. یکی از مهم‌ترین چالش‌های برنامه آموزش دندان پزشکی جدید این است که علیرغم وظیفه سنگین محوله به اعضای هیئت‌علمی این گروه، تعداد مدرسین متخصص سلامت دهان در دانشکده‌های دندان پزشکی بسیار قلیل است که به این مسئله به طور مفصل تر در سر فصل چالش‌های پیش رو می‌پردازیم.

گروه دندان پزشکی کودکان

با توجه به اهمیت دوره سنی کودکی و نوجوانی در پیشگیری از بیماری‌های دهان و دندان، گروه آموزشی دندان پزشکی کودکان و نوجوانان نقشی مهم در آموزش مباحث مرتبط با پیشگیری به دانشجویان دارند. علاوه بر تدریس مباحث نظریه، مسئولیت انجام فعالیت‌های دندان پزشکی محافظه‌کارانه در پیشگیری از پوسیدگی (خصوصاً فلوراید درمانی و فیشور سیلنت) در بالین به عهده این گروه آموزشی است. همچنین اعضای هیئت‌علمی این گروه در تدریس مباحث مرتبط با ارتودنسی پیشگیری خصوصاً در مبحث مدیریت فضای قوس فکی با اعضای هیئت‌علمی گروه ارتودانتیکس همکاری می‌نمایند. همچنین این اساتید نقش مهمی در آموزش مباحث مرتبط با پیشگیری از تروما دارند. از نکات دیگر این است که با توجه به عدم حضور تعداد کافی اعضای هیئت‌علمی در گروه سلامت دهان و دندان پزشکی اجتماعی در بسیاری از دانشکده‌های دندان پزشکی کشور اعضای هیئت‌علمی گروه دندان پزشکی کودکان به خاطر قرابت و آشنایی با مباحث مرتبط با پیشگیری، فعالیت‌های مرتبط با گروه سلامت دهان را نیز به عهده.

گروه ارتودانتیکس

وظیفه اصلی اعضای هیئت‌علمی این گروه در آموزش مباحث ارتودنسی پیشگیری که در تعامل با اعضای هیئت‌علمی گروه دندان پزشکی کودکان و تحت مدیریت گروه ارتودانتیکس آموزش داده می‌شود. همچنین توجه خاص به بهداشت دهان بیماران با توجه به استعداد بالاتر ابتلا به پوسیدگی و بیماری‌های پرپودنتال ی در افراد تحت درمان ارتودنسی بایستی در برنامه آموزش دانشجویان دندان پزشکی مورد تاکید ویژه قرار گیرد.

سایر گروه‌های آموزشی

سایر گروه‌های آموزشی نیز به تناسب فعالیت علمی خود اگر چه حجم کمتری از مباحث تخصصی‌شان به حیطة دندان پزشکی پیشگیری مرتبط می‌شود اما اهمیت کمتری از گروه‌های فوق‌الذکر ندارند. در برنامه آموزشی واحدهای بالینی اندودانتیکس، پروتزهای دندانی، جراحی دهان و فک و صورت و خصوصاً بیماری‌های دهان، آموزش بیماران و همراهانشان بایستی در قالب دفتر ثبت از دانشجویان خواسته شود. همچنین تشخیص زودرس پوسیدگی، بیماری‌های پرپودنتال و سایر بیماری‌های دهان و دندان، فک و صورت به عنوان گام اول در مباحث آموزشی رادیولوژی دهان فک و صورت و بیماری‌های دهان فک و صورت وجود دارد و باید مورد توجه قرار گیرد. گروه آموزشی آسیب‌شناسی فک و صورت مسئولیت مباحث نظری مرتبط با بافت‌شناسی و هیستوپاتولوژی بیماری‌ها و ضایعات را به عهده دارند. گروه مواد دندانی نیز تدریس مباحث مرتبط با آشنایی با مواد به‌کاررفته در دندان پزشکی پیشگیری را به عهده دارند.

باید خاطر نشان کرد آموزش مباحث مرتبط با پیشگیری و ایجاد نگرش سلامت محور در دانشجویان مسئولیت اساسی همه گروه‌های آموزشی است و پایبندی به این اصل در مباحث نظری و آموزش بالینی خصوصاً در واحد درسی درمان جامع به عنوان نماد فعالیت پس از دانش‌آموختگی باید به صورت ویژه مورد نظر قرار گیرد.

چالش‌های پیش رو

۱- اگر چه در برنامه آموزشی دندان پزشکی عمومی مصوب سال ۱۳۹۱ تاکید خاصی بر محوریت پیشگیری شده است و در موارد قابل توجهی به مباحث مرتبط با پیشگیری اشاره شده است اما مواردی نیز وجود دارد که به طور مستقیم به این موضوع پرداخته نشده است (سر فصل‌های آبی و صورتی رنگ مشخص شده در صفحات ضمیمه) درحالی‌که لزوم توجه به دندان پزشکی پیشگیری در این واحدهای درسی و سر فصل‌ها احساس می‌شود که البته با توجه به کلی بودن سرفصل‌های ارائه‌شده در برنامه این مسئله طبیعی است و باید در مراحل نگارش مفصل تر سرفصل‌ها در دانشکده‌ها و گروه‌های آموزشی و همچنین درس نامه‌های مرتبط با آن مورد نظر قرار گیرد.

۲- بر اساس آیین‌نامه آموزشی مصوب، برنامه حاضر یک برنامه انعطاف‌پذیر است که در آن تنها رعایت لیست واحدهای درسی و سرفصل‌های مصوب (آن هم در دروس اجباری) الزامی است و بقیه موارد از جمله ساعات تدریس هر مبحث به عهده دانشکده دندان پزشکی مجری برنامه است. این انعطاف‌پذیری و به تبع آن تفاوت در اجرای برنامه در دانشکده‌های دندان پزشکی به همراه کلی بودن سرفصل‌های برنامه باعث می‌شود تا رصد و نظارت بر فرایند اجرایی - عملیاتی برنامه آموزشی دندان پزشکی عمومی خصوصاً از لحاظ رعایت محتوای مرتبط با پیشگیری در سطح دانشکده‌ها و گروه‌های آموزشی اهمیت ویژه‌ای می‌یابد.

۳- در مورد مباحث نظری از آن جا که سرفصل‌های ارائه‌شده در برنامه بسیار کلی هستند نگارش و یا تعیین منابع علمی معتبر و متناسب با نیاز و اهداف در زمینه پیشگیری از بیماری‌های دهان و دندان در این سرفصل‌ها ضروری به نظر می‌رسد. با توجه به برنامه کشوری تدوین کتب مرجع ملی دندان‌پزشکی لازم است تا این مباحث به طور کامل و در شأن اهمیت آن در این کتب بازتاب داده شوند.

۴- فعالیت‌های عملی مرتبط با پیشگیری چه آن‌ها که در برنامه به طور مستقیم ذکر شده‌اند چه آن‌ها که به دلیل کلی بودن سرفصل‌ها در برنامه مستقیماً به آن‌ها پرداخته نشده است، باید مورد توجه معاونین آموزشی دانشکده‌ها، مدیران و اعضای هیئت‌علمی گروه‌های آموزشی قرار گیرند و این فعالیت‌ها در مجموعه فعالیت‌های خواسته‌شده از دانشجو در بخش (Requirements) و ترجیحاً در قالب دفتر ثبت قرار گیرند.

۵- در جهت اجرای موارد فوق بایستی متصدیان آموزش دانشجویان عمومی اعم از معاونین آموزشی دانشکده‌های دندان‌پزشکی، مدیران و اعضای هیئت‌علمی گروه‌های آموزشی لزوم این مداخلات را درک نموده و در خود نگرش پیشگیری محور را تقویت نمایند. آن گاه می‌توان توقع داشت که می‌توانند این نگرش را در دانشجویان ایجاد نمایند؛ و دانشجو را در جهت ارائه خدمات بهداشتی - پیشگیری توانمند سازند. با توجه به این که اکثریت قریب به اتفاق اساتید حاضر در بخش‌های آموزشی خود با نگرش درمان محور تربیت شده‌اند و به ارائه خدمت می‌پردازند ایجاد نگرش پیشگیری محور و خصوصاً ایجاد انگیزه لازم برای تغییر در رویه‌ای که تا کنون در آموزش دانشجویان در پیش گرفته‌اند بسیار دشوار است اما با توجه به نقش کلیدی اساتید در آموزش خصوصاً در برنامه‌هایی که قابلیت انعطاف بیشتری دارند و با توجه خاص به نقش الگویی رفتار اساتید (در قالب Hidden Curriculum) در شکل‌گیری رفتار حرفه‌ای دانشجویان، تغییر نگرش اساتید بسیار ضروری است.

۶- تدریس بخش عمده‌ای از برنامه‌های نظری و عملی و همچنین نظارت و مدیریت تعداد قابل توجهی از مباحث ادغام یافته مشترک در زمینه پیشگیری از بیماری‌های دهان و دندان به عهده گروه سلامت دهان و دندان پزشکی اجتماعی است. در حال حاضر تعداد دانش‌آموختگان این رشته آموزشی در مقطع دکترای تخصصی بسیار اندک است. از طرفی همین تعداد اندک نیز به طور ناعادلانه‌ای در بین دانشکده‌های مختلف کشور تقسیم شده‌اند. از طرفی تربیت نیروی انسانی متخصص در کشور در این رشته با توجه به ظرفیت پایین پذیرش و طولانی بودن دوره آموزشی به کندی صورت می‌پذیرد؛ و در نهایت نیروهای تربیت‌شده نیز عمدتاً با رویکردهای پژوهش محور آموزش می‌بینند یا در مقام سیاست‌گذاری در ادارات دولتی به کار گرفته می‌شوند. مجموع موارد فوق اتیلوژی می‌شود تا بخش عظیمی از دانشجویان نتوانند به میزان کافی از خدمات اساتید متخصص سلامت دهان و دندان‌پزشکی

اجتماعی بهره‌مند شوند و اختلالی جدی در زمینه آموزش مباحث مرتبط با پیشگیری ایجاد شود. در این زمینه لازم است تا اقدامات ذیل انجام شود:

- جذب هدفمند دندان‌پزشکان بومی متقاضی تحصیل در این رشته تخصصی
- تصحیح روند جایابی اعضای هیئت‌علمی این رشته در جهت تمرکززدایی
- تغییر برنامه آموزشی دوره دکترای تخصصی سلامت دهان در جهت کاهش مباحث غیرضروری و گنجاندن بیشتر برنامه‌های مرتبط با مهارت‌های تدریس
- استفاده از دانشجویان دکتری برای آموزش دانشجویان عمومی در حین تحصیل
- استفاده از دیگر اعضای هیئت‌علمی علاقمند خصوصاً اعضای هیئت‌علمی گروه‌های آموزشی دندان‌پزشکی کودکان و پریودانتیکس در جهت همکاری در گروه سلامت دهان و دندان‌پزشکی اجتماعی
- توانمندسازی دندان‌پزشکان ذی‌صلاح و علاقمند با استفاده از دوره‌های آموزشی میان‌مدت مانند گواهینامه عالی بهداشت دهان و به‌کارگیری آن‌ها در برنامه‌های آموزشی مرتبط با پیشگیری.

فصل پنجم: کاربرد

کاربست نتایج

همان طور که قبلاً ذکر شد هدف طرح تحقیقاتی حاضر به دلیل اهمیت و جایگاه ویژه پیشگیری از بیماری‌های دهان و دندان با عنایت به کلی بودن مباحث و سرفصل‌های ارائه‌شده در برنامه آموزشی دندان پزشکی عمومی کشور مصوب سال ۱۳۹۱ تبیین و تعیین مباحثی از برنامه بود که در آن به مباحث پیشگیری از بیماری‌های دهان و دندان پرداخته شده است یا باید پرداخته شود. به طور کلی ذی‌نفعان این برنامه عبارت‌اند از:

- معاونت آموزشی وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی خصوصاً دبیرخانه شورای آموزش دندان پزشکی و تخصصی
- معاونین آموزشی و مدیران گروه‌های آموزشی دانشکده‌های دندان پزشکی سراسر کشور
- اعضای هیئت‌علمی دانشکده‌های دندان پزشکی کشور
- دانشجویان دندان پزشکی
- معاونت بهداشتی وزارت بهداشت درمان و آموزش پزشکی، اداره سلامت دهان و معاونت بهداشتی دانشگاه‌های علوم پزشکی کشور

برنامه کشوری تدوین کتب مرجع ملی دندان پزشکی عمومی در سال ۱۳۹۳ باهدف تدوین کتب مرجع آموزشی برای دوره دکترای عمومی توسط دبیرخانه شورای آموزش دندان پزشکی کشور آغاز شده است. در حقیقت این کتب قرار است محتوای علمی مناسب با سرفصل‌های برنامه آموزشی مصوب را در اختیار نویسندگان و سیاست‌گذاران تدوین این کتب قرار گیرد تا مفاد آن در تهیه کتب فوق‌الذکر مورد توجه قرار گیرد.

از آن جا که تعداد قابل‌توجهی از سرفصل‌ها به صورت عملی تعریف شده‌اند و از آن مهم‌تر موارد قابل‌توجهی از مباحث مغفول مانده در برنامه به فعالیت عملی دانشجویان مرتبط می‌شود. نتایج این طرح می‌تواند معاونین آموزشی دانشکده‌ها، مدیران گروه‌های آموزشی و اعضای هیئت‌علمی را در جهت تعریف وظایف (Requirement) مرتبط با پیشگیری در برنامه عملی دانشجویان یاری رساند.

انتشار نتایج این طرح در بین اعضای هیئت‌علمی دانشکده‌های دندان پزشکی در حقیقت **تذکارتی** خواهد بود به اهمیت پرداختن به پیشگیری، همچنین مندرجات گزارش طرح می‌تواند در جهت ارائه راهکار در زمینه گنجاندن مباحث نظری و عملی مرتبط با پیشگیری در برنامه دانشجویان به اساتید یاری رساند.

دانشجویان با اطلاع از نتایج این طرح ضمن پی بردن به اهمیت پیشگیری با فلسفه وجودی بعضی از مباحث در برنامه آموزشی خود بیشتر آشنا می‌شوند و ضمن ترغیب بیشتر به فراگیری این مباحث، آموزش آن‌ها را از اساتید خود طلب نمایند.

نظام سلامت کشور و خصوصاً سیستم شبکه بهداشت و درمان با آشنایی با توانمندی‌های دندان‌پزشکان در زمینه پیشگیری می‌تواند در جهت بهره‌برداری از این توان به منظور ارتقای سلامت جامعه برنامه‌ریزی لازم را انجام دهند. همچنین می‌توان از پتانسیل‌های موجود در نظام سلامت در جهت آموزش دانشجویان خصوصاً در عرصه استفاده نمود.

نتایج حاصل از طرح بررسی برنامه آموزشی حاضر می‌تواند راهنمایی برای تدوین مباحث مرتبط با پیشگیری در بازنگری بعدی برنامه آموزش دندان‌پزشکی باشد.

